

De jonge Minnaert

Daniël VANACKER

„Je weet dat er mensen zijn die ontzaglijk veel belang hechten aan hun stamboom en veel geld geven om hem na te laten speuren. Wij staan daar niet zo tegenover. Het komt er op aan of een mens flink en goed is, niet of zijn voorouders rijk of bekend geweest zijn”. Dat schreef Marcel Minnaert eind 1943 aan zijn zoon Koen. Toch is het zinvol om even zijn stamboom te bekijken, want Marcel Minnaert was niet alleen een kind van zijn tijd, maar ook een kind van zijn familie.¹

Grootvader Judocus Minnaert werd rond 1800 geboren. Hij maakte de Franse bezetting, de Nederlandse tijd en de Belgische onafhankelijkheid mee. Hij werkte als katoendrukker. Omdat de Gentse textielindustrie onder het Verenigd Koninkrijk gouden dagen beleefde, is het niet verwonderlijk dat ook Judocus in 1830 orangist werd, voorstander van de blijvende vereniging van Noord-en Zuid-Nederland. Meer dan honderd jaar na deze feiten kon Marcel zijn opa nog citeren: „Als je mijn hart opensnijdt, vind je er een Hollandse kaas in”.

Judocus Minnaert werd vader van twaalf kinderen. Zijn gezin had het niet breed. Toen de revolutie van 1830 een crisis in de Gentse textiel fabrieken veroorzaakte, trok hij naar Frankrijk om werk te zoeken. Zijn vrouw probeerde in Gent een centje bij te verdienen als wasvrouw, strijkster en schoonmaakster. Toch bleven ze solidair met wie het nog slechter had. Zo verkocht de vrouw op een dag haar prachtige haar om een buurvrouw uit de financiële nood te helpen. Hun knapste zonen lieten ze naar school gaan, zodat deze het later beter zouden hebben.²

Zoon Gillis Désiré³, nummer negen, klom zelfs op tot hoofdinspecteur van het stedelijk onderwijs in Gent. Hij zorgde voor heel wat pedagogische vernieu-

1. Voor de hele familie Minnaert zie FLOR (ps. J. WANNYN), De „Vier Minnaerts” in de ontwikkeling der volksbeschaving te Gent, in: *De Noorderklok*, d.d. 25.5.1930 en een brief van Marcel Minnaert aan zijn zoon Koen d.d. 22.10.1943, archief E. Hondius, Eindhoven.

2. J. MINNAERT, *Werkelijkheid en ideaal*, Gent, 1903, blz. 160-164.

3. Voor G.D. Minnaert (4.3.1836-14.7.1919), zie vooral F. SIMON, *Gillis Désiré Minnaert*, in: *Nationaal Biografisch Woordenboek*, 9, Brussel, 1981; M. STEELS, *Geschiedenis van het stedelijk onderwijs te Gent (1828-1914)*, Gent, 1978; M. BOTS e.a., *Het Willemsfonds van 1851 tot 1914*, Gent, 1993; M. MINNAERT, Het Willemsfonds en wijlen G.D. Minnaert, in: *Vlaanderen*, 29.11.1924.

wingen in dat net. Zo voerde hij in Gent de methodes van Fröbel en Pestalozzi in. Verder deed hij grote inspanningen om het Gentse dialect van de onderwijzers door zuiver Nederlands te vervangen. Vanuit dezelfde bekommernis voerde hij op grote schaal Noordnederlandse schoolboeken in. Hij zorgde voor een literaire bloemlezing met Zuid-én Noordnederlandse auteurs, die jarenlang in het secundair onderwijs gebruikt werd. Gehuwd met een Nederlandse vrouw, hield deze man immers veel van het noorden. De „grijze Minnaert” — zoals hij later genoemd werd — was ook op heel wat andere terreinen actief. Hij leidde decennialang de Vlaams-liberale cultuurvereniging het *Willemsfonds* en was een veel gevraagd spreker bij de talrijke volks- en arbeiderskringen in Gent. Zijn thema's waren zuinigheid en sparen, orde en arbeid, soberheid en deftig vermaak.

Zijn broer Jozef⁴, nummer twaalf, trok met evenveel enthousiasme naar het onderwijs. Hij werd leraar talen, aardrijkskunde en wetenschappen aan de Rijksnormaalschool voor Jongens in Gent. Over Jozef verscheen deze postume hulde: „Zijn leerlingen, die hij als zijn eigen kinderen beminde, voelden de geheimzinnige invloed van die werkzame en goede man, die niet alleen een voorbeeld was van trouwe plichtsvervulling, maar hun in elk woord dat van zijn welbespraakte lippen vloeide, liefde tot de arbeid, drift tot meer weten, besef van hun sociale roeping predikte, dit alles als voorbereiding tot de kamp voor de heropstanding van ons verdrukt volk”. Jozef waagde zich ook aan de literatuur. Samen met zijn broer Gilles schreef hij het toneelstuk *Siddhartha, of de Ster van Indië* (1901), dat met een driejaarlijkse staatsprijs bekroond werd. Jozef huwde op latere leeftijd met Jozefina Van Overberge. Zij was lerares aan de Rijksnormaalschool voor Meisjes in Brugge. Omwille van haar werk ging het echtpaar in Brugge wonen. Daar werd op 12 februari 1893 hun enig kind geboren: Marcel Gilles Jozef — Gilles naar zijn oom, Jozef zoals zijn vader.⁵ Omdat beide ouders uit werken gingen, namen ze een kindermisje in dienst. Dat was een Zeeuwse uit Sluis, die de kleine Marcel veel Hollandse liedjes leerde.

Vader Jozef stierf in 1903. Hij was toen zesenvijftig en Marcel nog maar tien. De weduwe publiceerde posthuum een bundel moraliserende verhaaltjes, die haar man „uit de tederste en eeuwige liefde” aan zijn zontje Marcel opgedragen had. De menslievende boodschap van dit boek gaf hij hem mee als

4. Voor J. Minnaert (25.5.1846-27.1.1903), zie J. MINNAERT, *Hun Gustaaf*, Gent, 1903 en ID., *Werkelijkheid en ideaal*, Gent, 1903.

5. Voor Marcel Minnaert (12.2.1893-26.10.1970), zie vooral C. DE JAGER, In memoriam prof. dr. M.G.J. Minnaert, in: *Jaarboek van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België*, 1970; J. FLORQUIN, *Ten huize van...*, 7, Brugge, 1971; L. BUNING, Marcel Minnaert, in: *Het Pennoen*, 1971; ID., *Marcel Minnaert*, in: *Nationaal Biografisch Woordenboek*, 6, Brussel, 1974; ID., *Marcel Minnaert*, in: *Biografisch Woordenboek van Nederland*, I, 's Gravenhage, 1979.

„een zware last, een edele roeping, een verheven levenstaak”. Moeder Minnaert nam ziekteverlof en verhuisde naar Gent. Oom Gillis zou voortaan als voorged van Marcel optreden. Zo kwam deze voor zijn oude humaniora op het Gentse atheneum terecht. Daar kreeg Marcel Nederlands van Hippoliet Meert. Als vakleraar scoorde Meert niet zo hoog, maar hij leerde zijn leerlingen de Vlaamse Beweging kennen. Hij organiseerde ook schoolreizen naar Nederland. Meert was niet alleen één van de stichters van het ANV, het *Algemeen Nederlands Verbond*, maar ook één van de belangrijkste propagandisten voor de vernederlandsing van de Gentse universiteit, waar toen nog alles in het Frans gebeurde.

Ook op het atheneum was het Frans nog steeds de voertaal, behalve voor enkele taal- en bijvakken. Wel bestond er onder de leerlingen een taalminnend genootschap, *De Heremans' Zonen*, waarvan de leden onder elkaar hun Vlaamse strijdlust aanscherpten en hun culturele bagage bijwerkten. Marcel werd lid en voorzitter van dit genootschap. Hij gaf diverse spreekbeurten over muziek, die hij zelf aan de piano opluisterde. Hij sprak over de Vlaamse muziek in de zestiende eeuw, Beethoven, Chopin. Op het einde van zijn rethorica organiseerde hij een congres voor de vlaamsgezinde leerlingen uit het secundair onderwijs naar aanleiding van het vijftienvintigjarig bestaan van *De Heremans' Zonen*. Die feestzitting werd besloten met *De Vlaamse Leeuw* én het *Wilhelmus*. De verzamelde scholieren stuurden een huldetelegram aan koning Albert én koningin Wilhelmina. Op het atheneum bestond ook een *Wijzgerige Kring*, waarvan Marcel lid was en waar de werken van Plato en Kant bestudeerd werden.

Na zijn humaniora werd Marcel Minnaert hoofdredacteur van *de Goedendag*, het tijdschrift van de vlaamsgezinde leerlingen in het officieel secundair onderwijs. In dit blad schreef hij zelf diverse bijdragen over de meest uiteenlopende onderwerpen: Wagner, het Romaans in Zwitserland, het Tsechisch in Oostenrijk, licht- en schaduwbladeren, statistiek en zoneclipsen. Daarnaast vertaalde hij fragmenten uit het Latijn en het Zweeds.⁶

In 1910 trok onze bolleboos naar de Gentse universiteit. Hij koos voor biologie uit belangstelling voor de natuur. „Het zijn de mooie bloemetjes die me hebben aangetrokken!”, vertelde hij later. Zijn medestudenten keken naar hem op, letterlijk omdat hij intussen tot 1,90 m opgeschoten was, figuurlijk omdat hij in zijn kandidaatsjaren de grootste onderscheiding behaalde. Zijn commilitio Ciessen voorspelde dan ook dat Marcel, met zijn talent, werkkraft en geestdrift, toen al „de allerbeste student onzer Alma Mater en een sieraad

6. *Gedenboek uitgegeven ter gelegenheid van het vijftigjarig bestaan van het T.L.G. De Heremans' Zonen, Gent (1885-1935)*, Gent, 1935, blz. 47-54; *De Goedendag*, XV, (1908); XVIII, (1910-11), passim; L. BUNING, Van en over wijlen dr. Andries MacLeod (1891-1977), in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, 1977.

voor onze Vlaamse Beweging'', zich zou opwerken tot een buitengewoon gewoon hoogleraar.

Ciessen had alleen wat moeite met de ascetische levensstijl van Marcel. Daarover rymde hij:

„Hij drinkt geen bier,
Maakt geen plezier,
Heeft nooit een kus gegeven,
Rookt geen tabak,
Kent niet den 'bak',
Dus is niet waard te leven''.

Ciessen verwachtte bovendien problemen op het ogenblik dat Marcel een vrouw zou kiezen. In zijn wetenschappelijke ijver zou die immers eerst haar gezichtshoek willen meten en stalen nemen van haar lokken, niet om die in een zijden papertje te bewaren, maar om hun doorsnede, lengte en kleur te bepalen.⁷

In 1914 werd Marcel, alweer met de grootste onderscheiding, doctor in de plantkunde. Als thesis maakte hij een kwantitatieve studie over de invloed van het licht op de planten. Hij stelde bijvoorbeeld vast dat de naalden van de buitenkant van een den, onder invloed van het licht, meer hars bevatten dan de naalden aan de binnenkant van de boom.⁸ Zijn promotor was de bioloog Julius MacLeod. Deze hoogleraar heeft ongetwijfeld de grootste invloed op het wetenschappelijke én politieke denken van Marcel Minnaert uitgeoefend.⁹ MacLeod zag zijn vak steeds in een breder maatschappelijk perspectief. Voor hem was de biologie bijna een hulpwetenschap van de sociologie. Sociologie was immers een soort natuurkunde van de maatschappij. Hij werd in die visie sterk geïnspireerd door Peter Kropotkin. Deze Russische prins was een belangrijk theoreticus van het anarchisme. De vrouw van MacLeod, die Russisch kende, raakte met Kropotkin bevriend en vertaalde twee van zijn boeken. Eerst was er diens studie over *Wederkeerig dienstbetoon, een factor der evolutie* (1902); haar man zorgde voor een uitvoerige inleiding.¹⁰

MacLeod was een aanhanger van Charles Darwin, die de idee van „the struggle for life'' gelanceerd had (1859). Hij verzette zich echter tegen een al

7. CIESSEN, *Marcel, Gentsche Studenten Almanak 't Zal Wel Gaan 1913-1914*, Gent, 1913.

8. Examenuitslagen in het archief van de Gentse universiteit: ARUG, 4A4/16.

9. Voor Julius MacLeod (19.2.1857-3.3.1919), zie vooral L. VALCKE, *Julius MacLeod*, in: *Nationaal Biografisch Woordenboek*, 8, Brussel, 1979; *MacLeod Gedenkboek*, Antwerpen; Gent, 1930; P. VAN OYE, MacLeod's invloed op zijn studenten, in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, 1935.

10. A. VANDE VELDE, Julius MacLeod's biologische opvattingen over sociologie, in: *Verslagen en Mededelingen der Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal-en Letterkunde*, 1928; Een onuitgegeven handschrift van MacLeod, in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, 1935; L. BUNING, o.c., 1977; P. KROPOTKIN, *Wederkeerig dienstbetoon, een factor der evolutie, vertaald door Fanny MacLeod-Maertens, voorafgegaan door Strijd voor het bestaan en wederkeerig dienstbetoon door dr. J. MacLeod*, Amsterdam, 1904.

te simplistische, eenzijdige voorstelling van deze natuurwet. Darwins stelling was reeds als slogan in het maatschappelijk denken doorgedrongen en bleek bijzonder handig om het voeren van harde concurrentie of zelfs het gebruik van geweld als een „natuurlijke” zaak voor te stellen. Mac Leod was het er mee eens dat de levende wezens in de natuur de strijd voor het bestaan weliswaar niet kunnen ontwijken, maar volgens hem hoefde deze strijd niet noodzakelijk ten koste van andere wezens te gaan. Integendeel, vreedzame samenwerking was in de natuur ook de regel. Dat gebeurde via wederkerig dienstbetoon — het ene plezier is het andere waard — en verdeling van de arbeid. In de samenleving was de vooruitgang zelfs in hoofdzaak te danken aan samenwerking tussen mensen en werkte de onderlinge strijd eerder destructief. MacLeod voelde dan ook niets voor de klassieke partijpolitiek noch voor de klas-senstrijd.

Ook Marcel Minnaert raakte geïntrigeerd door deze theorieën van Mac Leod en Kropotkin. Vanuit de idee van het wederkerig dienstbetoon vond hij het onzinnig dat de mensen oorlog voerden. Oorlog kon alleen leiden tot een verzwakking van beide partijen. De mensen konden beter samenwerken om de grootste vijanden van hun soort te bestrijden, zoals de TBC of de alcoholplaag. Vertrekkend van het principe van de verdeling van de arbeid stelde Minnaert dat samenwerking niet kon gebeuren door gelijkmaking van alle mensen, maar wel door het bewaren van hun eigen aard. Hij zag twee fundamentele scheidingslijnen in de mensheid: het fysiologische onderscheid tussen man en vrouw en het meer psychologische onderscheid tussen de verschillende nationaliteiten. Volgens Minnaert ging het bij de arbeidsverdeling tussen de geslachten en tussen de nationaliteiten niet om de keuze van andere onderwerpen, maar om een verschil in benadering. „Waarom zou een vrouw haar vrouwelijkheid verliezen door aan sterrekunde te doen of in marmar te beelden?”, zo vroeg hij zich af, „De vrouw moet de wereld voor zich ontsluiten, en dat in het belang van de ganse mensheid”. Op dezelfde wijze beschouwde hij de invloed van de nationaliteit op kunst en wetenschap een verrijking voor de hele mensheid. In zijn nationalisme was voor chauvinisme geen plaats: „Wie zijn eigen land het meest lief heeft, zal ook het best het goede van de andere landen op prijs stellen”. Op deze wijze verzoende Minnaert een pacifistisch pleidooi voor internationale samenwerking met de verdediging van een vrouwelijk feminisme en een verdraagzaam nationalisme.¹¹

MacLeod ging ook uit van de Verlichtingsgedachte dat de samenleving kan verbeterd worden door de verspreiding van kennis. Als Vlaanderen een achterlijk en arm land bleef, was dat de schuld van de verfransing. Doordat de bovenlaag een andere taal sprak dan het volk, bleef de kennisoverdracht van hoog

11. M. MINNAERT, De verdeling van den arbeid en het nationaliteitenbeginsel, in: *Dietsche Stemmen*, 1916.

naar laag immers achterwege. Die verfransing veroorzaakte niet alleen intellectuele armoede maar verklaarde meteen de sociale en economische achterstand van Vlaanderen.

Heel consequent probeerde MacLeod daar verandering in te brengen. Hij publiceerde zijn eigen wetenschappelijk werk in het Nederlands om te bewijzen dat deze taal ook als wetenschappelijke taal bruikbaar was. Hij stichtte het *Botanisch Jaarboek* (1889) en de *Vlaamse Natuur-en Geneeskundige Kongressen* (1897) om de Vlamingen de gelegenheid te geven hun wetenschap in hun moedertaal te beoefenen. Hij richtte het *Kruidkundig Genootschap Dodonea* (1887) op om de resultaten van het wetenschappelijk onderzoek in een ruimere kring te verspreiden. Hij werkte een concreet voorstel uit om de Gentse universiteit geleidelijk te vernederlandsen (1897). Met vlaamsgezinde studenten als Marcel Minnaert sprak MacLeod buiten de lessen Nederlands, maar tijdens de lessen Frans zoals wettelijk voorgeschreven was. Hij deed dit omdat hij wilde dat zijn collega's de wet na de vervlaamsing evenzeer zouden respecteren. Van MacLeods voorstel tot vernederlandsing van de Gentse universiteit kwam niets in huis. Integendeel, het kreeg heel wat kritiek te verduren. Eerst van mensen die vonden dat hij te ver ging, later van mensen die meenden dat zijn voorstel niet radikaal genoeg was. MacLeod stelde even zijn hoop op de daensistische partij, die toen als enige de volledige vernederlandsing van Gent verdedigde. De verkiezingsresultaten van de daensisten waren echter weinig hoopvol. Begin 1906 trok de hoogleraar zich ontmoedigd uit het openbare leven terug. Hij wou niet langer een „bekende Vlaming” zijn.

Maar achter de schermen bleef MacLeod de geestelijke leider van heel wat vlaamsgezinde jongeren in Gent. Hij bezat immers — dixit zijn tante Virginie Loveling — „een wonderkracht om de piepjonge jeugd te fanatizeren”. Na enkele Vlaamse nederlagen in het parlement kwam hij in 1914 tot de overtuiging dat het grootste gevaar voor Vlaanderen in de „versplinterende partijpolitiek” schuilde. De partijpolitici konden noch mochten derhalve de Vlaamse Beweging leiden, wel de mannen die „als het gaat om het algemeen Vlaams volksbelang, de kleur van hun partij zien verdwijnen”. Bovendien kon Vlaanderen volgens hem alleen gered worden door „de macht uitstralende van hen die door diepgaande studie, veeleer dan door gevoel, tot het klare inzicht zijn gebracht van de verdrukking waaronder Vlaanderen verkwijnt”.

Bij het begin van de zomer 1914 bracht MacLeod een tiental jongeren samen om zijn nieuwe plannen te bespreken. Hij wou elke week een goed voorbereide vergadering houden, waarop problemen als de verhouding tussen het Vlaamse volk en de Belgische staat en de gewenste grondwetsherziening ter sprake zouden komen. Zo zou hij in zijn studeerkamer een nieuwe generatie Vlaamse leiders opleiden, die de kern van een nieuwe Vlaams-nationale partij zouden vormen.¹²

12. D. VANACKER, *Het aktivistisch avontuur*, Gent, 1991, blz. 24-25.

Marcel Minnaert was één van hen. Tijdens zijn studies aan de Gentse universiteit was hij steeds actiever geworden in de Vlaamse studentenbeweging. Eerst werd hij lid van het Vlaams-vrijzinnig studentengenootschap 't Zal Wel Gaan. Vlaams-liberaal was hij van huize uit, aan de hogeschool verdwenen de laatste restjes van het katholieke geloof dat voor zijn ouders reeds veel van zijn betekenis verloren had. Hij werd redacteur van de jaarlijkse *Studentenalmanak* en waagde zich ook wel eens aan een gedicht. Het genootschap voerde in die jaren actief propaganda voor de vervlaamsing van de Gentse universiteit. Dat gebeurde in de vorm van „koncert-voordrachten”. Enkele melomane studenten trokken de provincie rond om concerten te geven; tussen twee sonates door kreeg het publiek een pleidooi voor de Vlaamse hogeschool te horen; tenslotte zamelden de studenten handtekeningen in onder de petitie voor de vervlaamsing.¹³

Marcel werd ook actief in de *Studentenafdeling* van het ANV. Dit was een organisatie waarin de Vlaams-liberale studenten van 't Zal Wel Gaan probeerden samen te werken met hun Vlaams-katholieke collega's van de *Rodenbach's Vrienden*. Deze afdeling moest elk jaar een wetenschappelijk studentencongres organiseren. De eerste keer (1911) sprak Marcel Minnaert over de concertzaal van de toekomst. Twee jaar later werd hij voorzitter van de *Studentenafdeling*. Onder zijn dynamische leiding steeg het aantal leden van zesentwintig tot negentig. Er werd voortaan om de veertien dagen vergaderd. De moeder van Marcel zorgde voor een vlag en naaide de Vlaamse linten voor de studentenpetten.

In de zomer van 1912 volgde Marcel Minnaert de vakantieleergangen van het ANV in Amsterdam. Hij kwam zeer enthousiast thuis. „Het gevoel dat wij, Vlamingen, krijgen wanneer we in Nederland komen, is steeds hetzelfde”, zo rapporteerde hij, „we kunnen onze ogen en onze oren niet geloven, wanneer we zien hoe alles rondom ons in 't Nederlands gebeurt; en dat gevoel overwelddigt ons vooral in de gehoorzaal, wanneer we een hoogleraar vloeiend en natuurlijk les horen geven met de zuiverste, keurigste klanken van onze moedertaal”.

Toen in Vlaanderen een actie op gang kwam om de beschaafde Nederlandse uitspraak te propageren, was Marcel Minnaert onmiddellijk bereid voor de uitbouw van een afdeling in Gent te ijveren. Precies door de verfransing van de intellectuele stand beschikte Vlaanderen nog niet over een beschaafde omgangstaal, zo betoogde hij. Het leek hem zinloos te proberen zelf nog dergelijke standaardtaal te ontwikkelen, wanneer deze al in Noord-Nederland voorhanden was. Zijn conclusie lag voor de hand: „Vlaanderen moet de Noord-Nederlandse omgangstaal van de ontwikkelde standen overnemen”. Een

13. M. MINNAERT, *Volker's lied, Gentsche Studentenalmanak 't Zal Wel Gaan 1910-1911*, Gent, 1911, blz. 156-159; G. VAN GHENDT, *Verslag van het jaar 1910 — II*; Ibidem, blz. 61-62.

greintje taalparticularisme kan soms zijn nut hebben, gaf hij toe, maar het verzwakte de positie van het volk dat in een taalstrijd gewikkeld was en daarom was het in Vlaanderen voorlopig ongewenst.

In april 1914 organiseerde Marcel Minnaert in Gent het vijfde *Groot-Nederlands Studentencongres*. Waren er tijdens de vorige congressen maar twee dozijn Nederlandse studenten over de Moerdijk geraakt, dan namen er nu meer dan honderd de trein naar Gent, Zuidafrikanen en Javanen inbegrepen. Voorzitter Marcel verwelkomde deze uitgebreide delegatie met de woorden: „Gij zijt hier thuis; gij zijt hier allemaal volkomen thuis, want gij zijt in het vaderland, niet van de 'Brabançonne', niet van het 'Wien Neerlands Bloed', maar van het Groot-Nederlands 'Wilhelmus'”. Dat leverde hem een stevig applaus op. De verzamelde studenten verstuurden twee huldeboodschappen. In een telegram aan de Belgische koning drukten ze de hoop uit „dat weldra de wensen van de Vlaamse studenten verwezenlijkt zullen worden” — lees: dat de Gentse universiteit vervlaamt wordt. Aan de Nederlandse koningin vroegen ze „dat Nederland meer en meer haar verantwoordelijkheid begrijpe als leidster van de Groot-Nederlandse stam”.

Dit congres werd niet met een cantus of een t-dansant besloten. De ascetische voorzitter verving het glazengekleter en het schor „biergeschreeuw” door een beiaardconcert van Jef Denijn en een optreden van voordrachtskunstenaar Oscar De Gruyter. Na afloop van het congres noteerde de secretaris: „onze voorzitter mag zich zelf al een zaag noemen, die eeuwig zaagt over Vlaamse Beweging, gedurende deze dagen was hij, hoewel steeds de Vlaamse of Groot-Nederlandse Beweging als uitgangspunt nemende, geen zaag, maar wel de man, die het geestdriftwekkende, tintelende en immer nieuwe woord deed klinken”.¹⁴ Minnaert weigerde voor zijn Grootnederlands congres een ontvangst op het stadhuis of enige subsidie aan te vragen, want „wij gaan niet te gast bij onze vijanden”. Werd Minnaert vanuit zijn Vlaamse overtuiging steeds actiever als Groot-Nederlander, dan groeide vanuit dezelfde overtuiging zijn afkeer voor de Belgische staat die de ontwikkeling van de Vlaamse nationaliteit belemmerde.

Toen de Waalse socialist Jules Destrée in 1912 een open brief aan koning Albert schreef, waarin hij meldde dat er geen Belgen meer waren „Sire, il n'y a pas de Belges” — en dat federalisme de enige oplossing was, verklaarde Minnaert zich onmiddellijk akkoord. Hij repliceerde in een studentenblad: „Wij

14. L. BUNING, *De Vlaamse en Grootnederlandse Studentencongressen en Drie Grootnederlandse studentencongressen*, in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, 1973; M. MINNAERT, *De 8ste Vacantieleergang van het A.N.V. te Amsterdam 1912*, in: *Neerlandia*, 1912, blz. 221; M. MINNAERT, *Beschaafde Nederlandsche Uitspraak*, in: *De Goedendag XXI* (1913-14), blz. 79-82; S.H.E. DOMELA NIEUWENHUIS, *Het Ve Groot-Nederl. Studenten Congres*, in: *Neerlandia*, 1914, blz. 101; K. VAN DE WOESTIJNE, *Verzameld Journalistiek Werk*, dl. 7, Gent, 1991, blz. 247 e.v.

voelen niets, absoluut niets voor België, waar we behandeld worden als lakeien, als slaven''. Omdat hij België niet als vaderland erkende en Vlaanderen op cultureel gebied niets met Wallonië te maken had, moest het land in twee een-talige gebieden gesplitst worden. In Vlaanderen moest het Nederlands de enige officiële taal worden; het Frans moest men er gewoon als een vreemde taal behandelen. Een tweetalig Vlaanderen was uit den boze. „De verfranste Vlamingen'', schreef hij, „zijn een centrum van verbastering dat moet uitgeroeid worden''.¹⁵

Marcel Minnaert werd in Gent lid van de *Vlaamse Veem*, een soort flamingantische loge die in het geheim voor de vervlaamsing van Vlaanderen wilde ijveren. Toen deze organisatie in een gematigde en een radicale vleugel uiteenviel, koos Marcel de zijde van de radicalen, die voortaan bij hem thuis vergaderden. Zijn groepje richtte medio 1914 het tijdschrift *De Bestuurlijke Scheiding* op, dat zich afzette tegen de traditionele partijpolitiek die de Vlaamse belangen verwaarloosde en zich radicaal Vlaams opstelde.

Het vierde nummer van dit blad verscheen begin augustus 1914. Het besteedde uiteraard aandacht aan de gespannen internationale situatie. Volgens redacteur Antoon Thiry was de neutraliteit van België slechts schijn. Het Belgische leger was er alleen om de Franse bataljons tegen Duitsland te beschermen. Het blad concludeerde: „Het Duits leger tegenhouden, is aan de Fransen toelaten Frankrijk te redden''. Daartoe waren de redacteurs duidelijk niet bereid. De Duitse inval belette de verspreiding van dit proza.¹⁶

Onmiddellijk na de bezetting kwamen deze radicale flaminganten opnieuw samen om te bespreken hoe ze op de sterk gewijzigde internationale toestand moesten reageren.¹⁷ De meerderheid van dit groepje pleitte voor annexatie van Vlaanderen bij Duitsland. Alleen Minnaert spartelde tegen. Hij wou flamingant én Groot-Nederlander blijven en opperde dat samenwerking met Duitsland eigenlijk niet in de lijn van de Vlamingen lag.

In februari 1915 stichtte de Duitse bezetter een dagblad, *De Vlaamse Post*. De groep flaminganten, die de naam *Jong Vlaanderen* koos, trachtte via dit kanaal zijn ideeën te verspreiden. De leden probeerden ook individueel andere vlaamsgezinden voor hun plannen te winnen. Zo ging Marcel Minnaert op bezoek bij de Gentse hoogleraar Paul Fredericq. Deze antwoordde zijn jonge bezoeker dat Marcel, als hij niets voor België voelde, beter in het Duitse leger dienst kon nemen. Op diverse „fronten'' kregen deze radicale jongeren met tegenstand af te rekenen. Op het Atheneum, waar Marcel als interimaris les

15. K. VAN DE WOESTIJNE, *o.c.*, 1991, blz. 252; M. MINNAERT, Tweetaligheid, in: *De Goedendag*, XX (1913), blz. 83-87.

16. D. VANACKER, *o.c.*, 1991, blz. 18-24.

17. Voor de geschiedenis van de Vlaamse Beweging tijdens de oorlog en de rol van M. Minnaert in het activisme, zie D. VANACKER, *o.c.*, 1991.

gaf, kwam het zelfs tot een relletje. In het ANV (Algemeen Nederlands Verbond) kreeg hij de raad ontslag te nemen als bestuurslid.¹⁸

In september 1915 kwam het tot een hoogoplopende ruzie in *Jong-Vlaanderen* en viel deze groep uiteen. Marcel Minnaert besloot zijn vooroorlogs plan uit te voeren. Bij het maken van zijn thesis had hij vastgesteld dat zijn kennis van de optica en de wiskunde tekort schoot. Nu trok hij naar Leiden om deze hiaten in zijn vorming te verhelpen. Onze vriend was daar niet bij iedereen welkom. Een paar professoren weigerden hem te ontvangen, omdat ze vonden dat de plaats van de Belgische jeugd aan het IJzerfront was. Hij was wel welkom bij prof. Paul Ehrenfest. Deze Weense jood, getrouwd met een Russische, was na een wetenschappelijke rondreis door Oost-Europa in Leiden beland. Hij interesseerde zich vooral voor theoretische mechanica en hechtte veel belang aan didactische problemen. Zo organiseerde hij in zijn instituut een leeskamer. Vanuit hun „echt Oosteuropese nieuwsgierigheid naar de mens” verzamelde dit nonconformistische echtpaar in hun ruim en gastvrij huis een grote groep studenten om „op voet van gelijkheid met ze te verkeren en ze af en toe, naar Hollandse maatstaf onbeschaamd, uit te vragen” (Annie Romein-Verschoor). Daar leerde Marcel o.m. een paar linkssocialistische studenten en via hen ook het marxisme kennen.¹⁹

Bij de Duitse bezetter was reeds eerder het idee gerezen dat Duitsland de Vlaamse Beweging moest versterken om via de Vlamingen zijn invloed in ons land te kunnen behouden. Nogal wat flaminganten meenden dat Vlaanderen van deze uitgestoken hand moest profiteren. Marcel Minnaert schreef achteraf: „De kern van het activisme is niet geweest: medewerking met de Duitsers; maar wel: het consequent doorgevoerd beginsel dat Vlaanderen voor alles moet gaan”.²⁰

Het visitekaartje van de Duitse *Flamenpolitiek* was de vervlaamsing van de Gentse universiteit. Die stond al bijna twintig jaar bovenaan op het verlanglijstje van de flaminganten. Omdat de professoren van de bestaande, Franstalige universiteit weigerden aan dit initiatief mee te werken, moesten de Duitsers bijna het hele professorencorps vervangen. Marcel Minnaert twijfelde geen ogenblik toen men hem vroeg in Gent natuurkunde te komen doceren. Tijdens de vakantie spande hij zich alvast in om studenten te werven. Op 2 september 1916 werd hij, drientwintig jaar oud, tot docent benoemd.

18. D. VANACKER, Vlaams verzet tegen De Vlaamse Post, in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, 1984; dagboek P. FREDERICQ van 15.2.1915, Bibliotheek RUG, hs. 3704.

19. Dagboek P. FREDERICQ van 3.11.1915; H.B.G. CASIMIR, *Paul Ehrenfest*, in: *Biografisch Woordenboek van Nederland*, I, 's Gravenhage, 1979; A. ROMEIN-VERSCHOOR, *Omzien in verwondering*, Amsterdam, 1978 (14de druk), blz. 129. De afwijzende professoren waren Kamerling en Verschaffelt, de linkse studenten D.J. Struik, D. Coster en J. Romein.

20. M. MINNAERT, De hoofdpunten van de activistische actie, aanvang december 1918, in: *De Toorts*, 7.12.1918.

In oktober 1916 droeg de Duitse gouverneur-generaal baron von Bissing de Vlaamse hogeschool over aan de rectorale overheid. Twee dagen later had de academische opening plaats, zonder Duitse pinhelmen. Onze jonge docent was op beide plechtigheden aanwezig.

De nieuwe universiteit moest bijna van nul beginnen, maar daardoor was het ook mogelijk de werking op een andere, modernere leest te schoeien. De jonge Minnaert liet zich uiteraard inspireren door wat hij in Leiden gezien had. Zo opende hij in zijn faculteit een leeskamer en voerde hij praktische oefeningen in. Verder zette hij een reeks wenken voor studenten op papier. De exacte wetenschappen zijn niet droog, zo stelde hij hen gerust. Precies omdat de werkelijkheid en de ons omringende natuur „niet saai, maar vol geheimzinnige wonderen” zijn, geeft de verklaring ervan „de hoogste voldoening aan onze geest en aan onze schoonheidszin”. Men hoefde niet te studeren voor het examen, men moest „eenvoudig trachten iets te leren, de geest te verrijken; dan gaat het examen wel vanzelf!” De jonge docent ging ervan uit dat zijn studenten vlot Nederlandse, Duitse, Engelse en Franse boeken konden lezen. Zweeds, Noors of Deens kon een Vlaming volgens hem op drie maanden leren en Italiaans achtte hij voor electrotechniek onontbeerlijk.²¹

Marcel Minnaert stelde vlug vast dat hij zijn studenten overschatte. Sommigen hadden in hun humaniora nog geen woord over fysica gehoord, stelde hij verbijsterd vast, bij anderen was de kennis van dit vak onvoldoende. Hun wis-kunde was even slecht. Daardoor waren de professoren verplicht van hun colleges „een kompromis te maken tussen middelbaar en universitair onderwijs”. Daarom pleitte hij ervoor dat het secundair onderwijs in ons land dringend zou hervormd worden. Dit leek hem „een levenskwestie voor de wetenschappelijke heropleving van Vlaanderen”.

De Vlaamse Hogeschool had met veel praktische problemen af te rekenen. Zo hadden de Duitsers al in de eerste oorlogsmaanden alle fototoestellen in beslag genomen. Marcel Minnaert kreeg slechts na enig aandringen een vergunning om toch foto's voor wetenschappelijk gebruik te mogen maken. Bij zijn nationaliteit vulde hij „Vlaming” in.

Op zijn Natuurkundig Instituut ontbraken de nodige grondstoffen. De instrumenten en boeken die hij er aantrof, hadden eerder een „historisch belang”. Voor de colleges meteorologie waren er geen instrumenten of leermiddelen beschikbaar. „Hoe kan ik dan het Franstalig observatorium van Ukkel door een Vlaamse instelling vervangen”, klaagde hij.²²

21. M. MINNAERT, *Aan de HH. Studenten in de Natuurkunde*, s.l., s.d., AMVC-Antwerpen, M654/D.

22. M. MINNAERT (an.), *Verslag aan prof. Versluys*, 5/22.1.1918, ARUG 4A2/4, 183/102; E. Haerens aan M. Minnaert, 12.10.1917 en 29.11.1917; M. Minnaert aan Zivilverwaltung, 4.4.1918; vergunning M. Minnaert, 12.1.1918 (IB. 183/200).

Rector Hoffmann stelde begin 1917 voor het vooroorlogse *Hooger Onderwijs voor het Volk* in Gent te hervatten. De universiteit zou deze volkshogeschool proberen uit te bouwen „om haar sociale rol geheel en al te vervullen” en meteen haar eigen populariteit te verhogen. Het initiatief raakte moeilijk van de grond. Marcel Minnaert organiseerde eind 1917 alvast een „kindervoor-dracht” over warmte. Wegens de dikke sneeuwlaag daagden maar een honderdtal kinderen op. In maart 1918 gaf hij alweer het goede voorbeeld met een lessenreeks over het weer.²³

Ook zijn moeder, Jozefina Van Overberge, zette zich in voor de Vlaamse Hogeschool. Zij werd voorzitter van de *Senaats Dameskring der Gentse Hogeschool* en van de *Maatschappij voor Sociale Werken*. Deze vereniging verleende steun aan behoeftige zieken van het universitair ziekenhuis en probeerde zo bij de bevolking de tegenstand tegen de Vlaamse Hogeschool te overwinnen. Begin 1918 nam de *Maatschappij* het beheer van een *Nationalistische Leeszaal* over. De dames ontfermden zich ook over de zevenhonderd prostituées die de Duitsers in een opgeëist bejaardentehuis bijeenbrachten om hun troepen beter tegen de venerische vijand te kunnen verdedigen. In september 1918 vroegen de Duitsers dat de *Maatschappij* een wervingsbureau zou oprichten, waar vrouwen zich konden melden om in de Gentse fabrieken voor de oorlogsindustrie te werken. Het bestuur zegde eerst toe, onder de druk van het argument dat men de vrouwen anders onbarmhartig zou opeisen. De volgende dag kwamen twee van de drie bestuursleden op hun beslissing terug: Jozefina Minnaert en Roza De Guchtanaere wilden die verantwoordelijkheid niet dragen. Tijdens het eerste academiejaar had Marcel Minnaert niet veel tijd om zich met politiek bezig te houden. Begin 1917 was hij wel aanwezig op een vergadering in Brussel waar besloten werd een *Raad van Vlaanderen* op te richten. Deze *Raad* moest ervoor zorgen dat de verwachte vredesconferentie rekening hield met de Vlaamse verzuchtingen. In afwachting moest hij ervoor ijveren dat de Duitsers al enkele hervormingen doorvoerden. Minnaert werd evenwel geen lid van die *Raad*, ook niet toen deze zich eind 1917 tot een Vlaams parlement uitriep en opnieuw samengesteld werd.

Marcel Minnaert gaf wel enkele spreekbeurten over politiek. Eind 1917 bijvoorbeeld hield hij voor de studenten van de Vlaamse hogeschool een pleidooi voor een aparte staat Vlaanderen, „doordrongen van de Groot-Nederlandse gedachte”. Hij besloot: „Voor ’t ogenblik gaan we mee met Duitsland, omdat Duitsland ons helpt; daarbij is Duitsland een Germaanse natie, evenals wij, wat dit meegaan veel plezieriger maakt”. Deze lezing trok zelfs de aandacht van de Nederlandse ambassadeur in Brussel, die zijn minister van Buitenlandse

23. Circulaire P. Hoffmann, 4.1.1917, Archief RUG 4A2/4, 181/58; circulaires P. Hoffmann, 21.11.1917 en 20.12.1917, diverse reacties, (IB. 183/58); *Nieuwe Gentsche Courant*, 29.12.1917 en 12.3.1918.

Zaken vroeg aan de Nederlandse consul in Gent opdracht te geven de Gentse ANV-afdeling te verzoeken zich tijdens de oorlog van alle politiek te onthouden.²⁴

Begin 1918 was Marcel Minnaert opnieuw te gast bij de studenten. Hij pleitte andermaal voor een volledig zelfstandig Vlaanderen, dat op cultureel gebied bij Nederland zou aanleunen en politiek met Duitsland verbonden zou zijn.²⁵ De *Raad van Vlaanderen* had toen net beslist de zelfstandigheid van Vlaanderen uit te roepen. Omdat hij tegenover de Duitsers moest bewijzen dat het Vlaamse volk achter deze politiek stond, lanceerde de *Raad* een intense propagandacampagne. Ook Minnaert trad nu actiever op. Zo werd hij bestuurslid van de *Nationalistische Voorwacht* — de harde kern van het Gentse activisme — en redacteur van het propagandablad *De Vlaamsche Smeder*. Hij was kandidaat voor de verkiezingen die te Gent in juni 1918 georganiseerd werden. Er kwamen 2.400 kiezers opdagen. Minnaert haalde overwegend stemmen op de lijst van de intellectuelen.

Vanaf september 1918 werd het duidelijk dat de Duitsers de oorlog zouden verliezen. Om de activistische onrust te sussen lieten de Duitsers een kleine delegatie, onder wie Marcel Minnaert, een bezoek aan het front brengen. Daar zou die leren dat slechts een snelle vrede op basis van het compromis België van de vernieling kon redden. Bij zijn thuiskomst liet dit gezelschap aan de Duitsers weten dat ze „voor Vlaanderen de oorlog niet hoefden te verlengen”. De Duitse nederlaag in november 1918 betekende meteen het einde van het activisme. De meeste activistische kopstukken besloten veiligheidshalve naar het buitenland uit te wijken, tot de patriottische gemoederen wat bedaard waren. Ze hoopten snel terug te kunnen keren. Ook Marcel Minnaert vluchtte met zijn moeder naar Nederland. Hun huis in Gent werd door het gepeupel aangevalen en geplunderd. Zowel de nieuwe vleugelpiano als de rijke bibliotheek werden vernield. Zijn bejaarde oom Gilles Désiré, die op bescheiden wijze met het activisme gesympathiseerd had, werd wegens zijn prestige wel met rust gelaten maar toch bedankt als voorzitter van het *Willemfonds*.²⁶

Aanvankelijk hoopte Marcel Minnaert dat de activisten hun politiek verder zouden kunnen zetten. Alleen moesten ze hun tactiek veranderen, schreef hij eind 1918. Noodgedwongen moesten ze met de teruggekeerde Belgische regering samenwerken, maar ze konden daarbij een voorbeeld nemen aan de socialisten.

24. De Nederlandse minister beperkte er zich toe dit ongenoegen naar het hoofdbestuur van het ANV door te sturen. Zie Van Vollenhoven aan Loudon op 31.10.1917 en antwoord op 8.12.1917, in: C. SMIT, *Bescheiden betreffende de buitenlandse politiek van Nederland*, dl. 3/5, 's Gravenhage, 1964, blz. 295-296, blz. 325.

25. Notulen Gentsch Studentencorps van 21.2.1918, AMVS-Leuven.

26. FLOR, 1930; algemeen bestuur Willemfonds, 5.1.1919, Liberaal Archief-Gent, Archief Willemfonds 1.2.2; M. MINNAERT, 1924.

Werkten ook die niet met het bestaande verfoeide regime samen om het staatsbestel bij de eerste goede gelegenheid ondersteboven te keren? ²⁷

Dit optimisme werd door de repressiepolitiek in België snel de grond in geboord. Reeds begin 1919 drong het tot Marcel Minnaert door dat de activisten niet zo snel zouden kunnen terugkeren en dat de „stamgenoten in Noord-Nederland” hen moesten helpen om te overleven. Medio 1920 werden een hele rij professoren en docenten van de Vlaamse Hogeschool voor het Assisenhof van Oost-Vlaanderen gedaagd en veroordeeld. Marcel Minnaert kreeg bij verstek vijftien jaar dwangarbeid. Dit maakte zijn terugkeer naar België onmogelijk. ²⁸

Omdat veel geleerden die in 1916 aangezocht waren om aan de Vlaamse Hogeschool te doceren, gearzeld hadden omwille van het politieke risico, hadden de Duitsers in hun contracten een financiële waarborg voorzien. Na de Duitse nederlaag herinnerden de gevluchte professoren Duitsland aan die afspraak. Na enige onderhandelingen betaalde de Duitse schatkist aan de grote meerderheid aanzienlijke bedragen uit. Slechts twee geleerden weigerden de Duitse afkoopsom: één die nog zijn eerste les moest geven én Marcel Minnaert. Deze besloot in Nederland een nieuwe carrière op te bouwen. Hij trok naar Utrecht, centrum van de Grootnederlandse beweging en ging er, uit belangstelling voor de fotometrie de colleges volgen van prof. W.H. Julius, een specialist in optica. Deze Julius bezorgde hem een aanstelling als wetenschappelijk medewerker bij het Natuurkundig Laboratorium in Utrecht en wees hem op de uitdagingen van de spectroscopie van de zon.

Besluit

Marcel Minnaert groeide op in een familie van pedagogen die plichtsbewust en sociaalvoelend was. Deze omgeving was ongelovig — zij het niet militant —, vlaamsgezind — zij het niet radicaal — en keek bewonderend op naar Nederland. In de figuur van Marcel vinden we al deze eigenschappen in meer of mindere mate terug.

Aan de Gentse universiteit evolueerde deze student tot een flamingant die niet langer tot halfslachtige compromissen met het tweetalige België bereid was. Vanuit zijn studie van de biologie ontwikkelde hij een pacifistische overtuiging die internationalisme met nationalisme probeerde te verzoenen. Beide motieven — oorlog vond hij destructief en België was voor hem geen vaderland — verklaren waarom hij zich in augustus 1914 niet als oorlogsvrijwilliger meldde.

27. M. MINNAERT, De activisten tegenover de Belgische regeering en De hoofdpunten van de activistische actie, aanvang december 1918, in: *De Toorts*, 30.11 en 7.12.1918.

28. M. MINNAERT, Aan onze vrienden in Noord-Nederland, in: *De Toorts*, 11.1.1919.

Integendeel, met zijn jonge vrienden was Marcel Minnaert van oordeel dat ze van de gelegenheid gebruik moesten maken om de Vlaamse doelstellingen te realiseren. Tijdens de oorlog spande hij zich, als jonge geleerde, vooral in om de Vlaamse Hogeschool waar te maken. De afloop van de oorlog maakte een einde aan dit experiment en joeg hem naar Nederland. Voor Marcel Minnaert betekende dit niet het buitenland.